

Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΠΕΤΟΥΑΣ

Πολύμνια Αθανασιάδη

Καθηγήτρια Ιστορίας της Ύστερης Αρχαιότητας, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στις 7 Μαρτίου του 203 μ.Χ., στο αμφιθέατρο της Καρχηδόνας, θηριομάχησε μια νεαρή μητέρα. Αυτό που την ξεχωρίζει από άλλους χριστιανούς μάρτυρες είναι η διπλή φύση της μαρτυρίας της, η οποία συνίσταται σε έργο και σε λόγο: στη φυλακή, τις μέρες πριν από τη δίκη και το μαρτύριο, η Ουιβία Περπέτουα είδε τέσσερα όνειρα, τρία από τα οποία ήρθαν σαν απόκριση στην προσευχή της για άμεση επικοινωνία με το θείο. Τα όνειρα αυτά η νεαρή έγκλειστη τα κατέγραψε εντάσσοντάς τα στο πλαίσιο των εμπειριών –πραγματικών και ψυχολογικών– που την οδήγησαν ως την αρένα του αμφιθεάτρου.

Η Περπέτουα γεννήθηκε το 180/181 μ.Χ. σε μια μικρή αλλά οικονομικά εύρωστη πόλη της Βόρειας Αφρικής –την Thuburbo Minus!– σε απόσταση 37 ρωμαϊκών μιλίων από την πρωτεύουσα της επαρχίας, την Καρχηδόνα. Η οικογένειά της ήταν εύπορη, διέθετε καλλιέργεια και κοινωνικά περίοπτη θέση.

Αν η Περπέτουα ήταν η μόνη κόρη, δεν το γνωρίζουμε, εκείνο όμως που γίνεται αμέσως σαφές στον αναγνώστη του ημερολογίου της είναι η εξαιρετικά στενή σχέση με τον πατέρα της, που την λατρεύει και την ξεχωρίζει από τα αγόρια. Όταν, «μαραμένος από την αγωνία», την επισκέπτεται στη φυλακή, ενώ έχει ήδη ανακοινωθεί η ημέρα της δίκης, στην προσπάθειά του να αποτρέψει την κόρη του από την ομολογία πίστεως, η οποία συνεπάγεται τη θανατική ποινή, καταφεύγει στα ακόλουθα επιχειρήματα:

«Κόρη μου, λυπήσου τ' άσπρα μου μαλλιά, λυπήσου τον πατέρα σου, αν βέβαια είμαι άξιος να ονομάζομαι πατέρας σου. Θυμήσου ότι με τοίτα δω τα χέρια σε ανάσπασα και πως σε προτιμούσα από τους αδελφούς σου...». Τέτοια έλεγε [εξακολουθεί η Περπέτουα] σαν πατέρας, σα γονιός, και μου φιλούσε τα χέρια κι έφευγε στα πόδια μου και με δάκρυα στα μάτια δεν με αποκαλούσε πια "θηγατέρα", αλλά "κυρία".» (κεφ. 5)

Στη μικρή έκταση του ημερολογίου, η πιο έμμοχη και διαρκής παρουσία είναι εκείνη του πατέρα. Δεν υπάρχει καμία μνεία του συζύγου, και οι αναφορές της Περπέτουας στη μητέρα και στο μαυρό της (από την έγνωια του οποίου απαγκιστρώνεται σιγά-σιγά, καθώς ετοιμάζεται για το θάνατο) δεν πρόδίδουν συναισθήματα στερότητος ή οδύνης. Αντίθετα, η στιγμή της ενσυνείδητης μεταστροφής της στο χριστιανισμό

σφραγίζεται από μια βίαιη αντιπαράθεση με τον πατέρα. Αμέσως μετά εκείνος φεύγει σε ταξίδι και η Περπέτουα –μαζί με τον αδελφό της, ο οποίος σκιαγραφείται ως συραγός της– προβαίνει στην αμετάκλητη ενέργεια του βαπτίσματος: «και έμέ υπηγάρευσεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μηδὲν ἄλλο αἰτησάσθαι ἀπὸ τοῦ ὕδατος τοῦ βαπτίσματος εἰ μὴ σαρκὸς ὑπομονήν» (κεφ. 3).

Το ιστορικό περιβάλλον

Η Περπέτουα κρατά το ημερολόγιό της στα Ελληνικά, στη γλώσσα δηλαδή της κοινωνικής αλλά και πνευματικής διακρίσης στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία². Όπως ο Ισπανός Μάρκος Αυρηλιός (161-180 μ.Χ.) ή ο Αφρικανός Σεπίμιος Σεβήρος (193-211 μ.Χ.) –σε διάταξη του οποίου σφειλε τον στέφανο του μάρτυρα–, η Περπέτουα στρέφεται ασυνείδητα στα Ελληνικά για να αποτυπώσει τις πιο μύχιες σκέψεις της. Επίσης στα Ελληνικά συνδιαλέγεται με τους ανθρώπους της κοινωνικής της τάξης, όπως είναι ο επίσκοπος Οπάττος, γεγονός που καταγράφει το υποσυνείδητο του διακονού Σατύρου για να το αναπαραίσει σε όνειρο, το οποίο μεταφέρει στον Παράδεισο σκηνή διαλόγου της νεαρής κατηχούμενης με τον επίσκοπο (κεφ. 13).

Γλώσσα των Ευαγγελίων, της Αποκάλυψης και των παραινέσεων του Αποστόλου των Εθνών, η Ελληνική είχε καθιερωθεί στη συνειδητή των λαών της κοσμοπολιτικής αυτοκρατο-

Αγάλματο έρενας της θεάς Ίσιδας (3ος μ.Χ. αι., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Ψηφιδωτό με σκηνή αρένας
(Μουσείο Σούσων).
Τέσσερις μονομάχοι νικητές.

ρίας ως το κατεχοχρήν πνευματικό ιδίωμα, και όχι μόνο για τους χριστιανούς. Τα Πρακτικά των συγκεντρώσεων των ερμητικών κύκλων, οι γνωστικές αποκάλυψεις και οι υπόλοιπες μαρτυρίες της θρησκευτικής αναζήτησης του «πλατωνικού υποκόσμου», συντάσσονται και κυκλοφορούσαν σε ολόκληρη την έκταση της ρωμαϊκής οικουμένης στα Ελληνικά³. Ειδικά όμως για την Αφρική, όπου η επίσημη γλώσσα ήταν τα Λατινικά, η Ελληνική απέκτησε, στη διάρκεια του 2ου αιώνα, πέρα από τη λάμψη της γλώσσας «υψηλής καλλιέργειας», τη διάσταση της μυστικής λαλιάς, και η μαρτυρία της Περπέτουας το επιβεβαιώνει αυτό⁴.

Την ώρα του βαπτίσματός της, η Περπέτουα ζητά *σαρκός ύπομονήν*, γιατί υποθέτει ότι θα διωχθεί για την πίστη της. Ο κόσμος στον οποίο μεγάλωσε ήταν ένας κόσμος όπου συντήκονταν πολλές πίστες και λατρείες για τη δημιουργία του θρησκευτικού του τοπίου. Αυτό που είναι ακόμα σημαντικότερο είναι ότι οι εναλλακτικοί του δρόμοι προς το θείο δεν ήταν ασύμβατοι μεταξύ τους αλλά, αν θελήσουμε να τους αποδώσουμε σχηματικά, συγκλίνουν σε ευθείες πάνω σε μια κωνική ή πυραμιδοειδή επιφάνεια, η κορυφή της οποίας συμβολίζει τον ένα Θεό. Εφόσον λοι-

πόν όλοι οι δρόμοι οδηγούσαν στο ίδιο σημείο, ήταν δυνατόν για τον πνευματικό οδοιπόρο να περιπλανιέται, κατά την αναζήτησή του, στις ατραπούς πολλών θρησκευτικών παραδόσεων, αφού ζούσε σε μια κοινωνία όπου η ανοχή στην πνευματική σφαίρα δεν αποτελούσε παθητική αρχή αλλά μια δυναμική που ενθάρρυνε την αλληλογονιμοποίηση, παράγοντας συγκρητιστικά οικοδομήματα συχνά ιλιγγιώδους συνθετότητας.

Σ' αυτό τον πολυπολιτισμικό και φιλελεύθερο κόσμο μόνο μια θρησκεία – ο Ιουδαϊσμός – έστεκε παράμερα, προβάλλοντας την αξίωση μιας μονοπωλιακής σχέσης με το Θεό. Ως περιούσιος όμως λαός, οι Εβραίοι καταφρονούσαν «τα έθνη» και δεν είχαν την παραμικρή επιθυμία να μοιραστούν μαζί τους την εξ αποκάλυψης γνώση του θείου: κατά πάγια τακτική δεν προσηλύτιζαν. Αντίθετως οι χριστιανοί άρχισαν από την πρώτη στιγμή της εμφάνισής τους στο ιστορικό προσκήνιο να ασκούν έντονη ιεραποστολική δράση, η οποία μάλιστα εκφραζόταν όλο και περισσότερο με επιθέσεις κατά της πνευματικής παράδοσης του μεσογειακού κόσμου. Η ενεργός μισαλλοδοξία των χριστιανών ως αρχή θρησκευτικής συμπεριφοράς αντιμετώπιστηκε, όπως ήταν φυσικό, αμυντικά από τη φιλελεύθε-

γαριασμών και αντεκδικήσεων. Η Περπέτουα, η οποία ανήκει στην άρχουσα τάξη της μικρής κοινότητας, προσχωρεί στο χριστιανισμό την ώρα του διωγμού, παρέχοντας την ευκαιρία σε όσους φθονούν ή εχθρεύονται τα οικογένεια της να κινηθούν εναντίον της, όπως ακριβώς υπαινίσσεται ο πατέρας της, κατά την επισκευή του στη φυλακή λίγες μέρες πριν από τη δίκη (όταν ήταν ακόμα δυνατόν για την Περπέτουα να απαρηθεί δημόσια τη χριστιανική πίστη θυσιάζοντας *ὕπὲρ σωτηρίας τῶν αυτοκρατόρων*): *ἀπόθου τούς θυμούς, εκλιπαρεί την κόρη του, και μὴ ἡμάς πάντας ἐξολοθρεύσης. Αλλά και η ίδια η Περπέτουα γνωρίζει τις συνέπειες της πράξης της, και αυτός είναι ο λόγος που ζητά μεταφυσική επικουρία, ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει τα ηθικά δилήματα και τις συναισθηματικές συγκρούσεις που θα προηγηθούν του εκούσιου θανάτου. Όσο για την αγνία, τόσο του αδελφού της όσο και της ίδιας, για το αν τόσο περιμένει *ἀναβολή ἢ πάθος* (κεφ. 4), είναι χαρακτηριστική της ψυχικής ταλάντευσης εκείνων οι οποίοι ως την τελευταία στιγμή ηλιπίζαν ότι θα γλιτώσουν το μαρτύριο.*

Η φυλακή

Αμέσως μετά το βάπτισμα, σημειώνει η Περπέτουα, «*μας ἔριξαν στη φυλακή και τρώμαξα γιατί ποτέ στη ζωή μου δεν είχα δει τέτοιο σκοτάδι. Πόσο φοβητή ήταν η μέρα, πόσο αφόρητη η ζέση! Γιατί ένα μεγάλο πλήθος ανθρώπων ήταν στοιβαγμένο εκεί, αφού οι καταγγελλίες των στρατιωτών ήταν ἀπώπολες*». Και μέσα σ' όλα αυτά με βασάνιζε η ἔγνοια του μοιρού μου. Τότε ο Τέρτιος και ο Πομπόνιος, οι ευλογημένοι διάζονοι που μας υπηρετούσαν, πέτυχαν, δωροδοκώντας, να μεταφερθούμε σε ημερότερο τόπο της φυλακής. Πήραμε μιαν ανάσα και, όταν είχαμε όλοι μεταφερθεί, ο καθένας ασχολήθηκε με τα δικά του. Και μου ἔφεραν το μοιρό μου, που είχε μαραθίει από τη δίαιτα, και ἄρχισα να τον δίνω γάλα. Μιλούσα με τη μητέρα μου, παρηγορούσα τον αδελφό μου, τάζα το μοιρό μου⁸. Όμως ἔλευνα, γιατί τους ἔβλεπα να λυπόινται για *λαγαισμά* μου. Πέρασα πολλές μέρες μέσα σε τέτοια θλίψη και τέλος ζήτησα να μείνει μαζί μου το μοιρό στη φυλακή. Και κείνο ανέλαβε να εἰνὸ συνήλα από τη λήπια και τον πόνο και νάι ἡ φυλακή ἔγινε για μένα *παλάτι*, έτσι που προτιμοῖσα να εἶμαι εκεί ἀπὸ οπουδήποτε ἄλλοῦ.» (κεφ. 3)

Η προσαρμογή της Περπέτουας στις νέες συνθήκες συντελείται με γρήγορους ρυθμούς και η μεταστροφή της από τα περασμένα στα παρόντα είναι ἀπόλυτη. Η καλή ψυχική της διάθεση είναι τόσο εμφανής, που ο αδελφός της της ζητά να αφήσει οπτασίαν. «*Κάγω ἦτις ῥῆιδεν με ὀμιλοῦσαν Θεοῦ... ἦτησάμην... και εἰδείχθη μοι τοῦτο.*»

Το πρώτο όνειρο

«*Εἶδα μια τεράστια χάλκινη κλίμακα, που ἔφτανε ὡς τον οὐρανό. Αλλά ήταν τόσο στενή, ὡστε δεν μπορούσε να την ανέβει παρά ἕνας ἄνθρωπος τη φορά. Στις δυο πλευρές της εἰ-*

ρη ρωμαϊκή εξουσία. Ὡς τα μέσα του 3ου αιώνα, τα ὄπλα της Ρώμης κατά των ανθρώπων που ἀμφισβητούσαν τις πολιτικές και πνευματικές δομές της αυτοκρατορίας, ἀλλά και την ελευθερία συνείδησης των κατοίκων της, συνίσταντο σε πολεμική στο ιδεολογικό πεδίο, και σε σποραδικούς και κατά τόπους διωγμούς. Καθώς ὁμως οι χριστιανοὶ ἀρνούσαν να δουν τη θρησκεία τους σε παράλληλη και γόνιμη συνύπαρξη με τους ἄλλους μονοθεϊσμούς της ρωμαϊκής οἰκουμένης, τους οποίους θεωρούσαν θεῖο καθήκον να υποτάξουν και να ἐξοντώσουν, η στάση της Πολιτείας ἀπέναντι στο κίνημα ἄλλαξε, και ἀπὸ την εποχή του αυτοκράτορα Δέκιου (249-251 μ.Χ.) και μετὰ ἰο διωγμοὶ ἀπέκτησαν συστηματικό και οἰκουμενικό χαρακτήρα.

Ὁ διωγμὸς στὴ Μικρὰ Ἀφρική, ἕγμα του οποίου ἔπεσε η Περπέτουα, ἀνήκει στην προ του Δέκιου εποχή: αὐτό που τον προκάλεσε ἦταν ἕνα ἐδικτό του 202 μ.Χ., με το οποίο ο Σεπτίμιος Σεβήρος τιμωροῦσε τον προσηλυτισμὸ τόσο στον Ιουδαϊσμό ὡσο και στο Χριστιανισμό⁹. Φυσικά, ἀπὸ τη στιγμή που ἐξαπολυόταν διωγμὸς για οἰσιοδηθότητα λόγου, οι ασκοὶ του Αἰδίου ἀνοίγαν και, ἐδικὰ τις μικρές κοινότητες, το πεδίο ἦταν ελευθερο για την τακτοποίηση προσωπικῶν λο-

λας ήταν μπηγμένα κάθε λογής ξίφη, δόρατα, αγκίστρια, μαχαίρια και σουβλές, έτσι που, οποιοσδήποτε ανέβαινε απρόσεκτα και χωρίς να 'χει το νου του στα ακόντια, να σφάζεται. Ακριβώς κάτω από την κλίμακα βρισκόταν ένα πελώριο φίδι που παρακολουθούσε αυτούς που ανέβαιναν και τους φοβόριζε για να μην αποτολμήσουν την ανάβαση. Ανέβηκε ο Σάτυρος (αυτός που αργότερα παραδόθηκε μόνος του για χάρη μας -άλλοτε διό του δημιουργήματα ήμασταν- αλλά όταν μας συνέλαβαν εκείνος έλεε!)⁹. Όταν έφτασε στην κορυφή της κλίμακας στράφηκε και είπε: "Περπέτουα, σε περιμένο, μόνο πρόσεξε μη σε δαγκώσει φίδι". Και είπα: "Δε θα με βιάσει εν ονόματι του Ιησού Χριστού". Και το φίδι, εν να με φοβόταν, έβαλε ήρεμα το κεφάλι κάτω από τη σκάλα και, όταν θέλησα ν' ανέβω στο πρώτο σκαλί, πάτησα το κεφάλι του. Και είδα μπροστά μου έναν τεράστιο κήπο και στη μέση του κήπου να κάθεται ένας λευκομάλλης άνθρωπος, υπεργεγής, και ν' αμείγει τα πρόβατα ντυμένος σαν ποιμένας. Και γύρω του στέκονταν πολλές χιλιάδες λευκοντυμένων. Εκείνος σήκωσε το κεφάλι του, με είδε και είπε: "Καλώς ήρθες, παιδί μου". Και με κάλεσε και μου έδωσε από το τυρί που άμειγε, σα νάτανε ψωμί¹⁰. Κι εγώ, ενώνοντας τα χέρια μου, το πήρα και το έφαγα και όλοι οι παριστάμενοι είχαν "αμήν". Από τον ήχο της φωνής ξύπνησα, μασιώντας ακαμία κάτι γλυκό. Κι αμέσως διηγήθηκα το όνειρό στον αδελφό μου και καταλάβαμε ότι θα μαρτυρήσουμε. Και από εκείνη τη στιγμή έπαυα να αποθέτω οποιαδήποτε ελπίδα σ' αυτή τη ζωή". (κεφ. 4)

Η απλότητα της γραφής αντικατοπτρίζει γυμνή την ψυχή της Περπέτουας. Το παρατακτικό ύφος και η απουσία κάθε λογοτεχνικής εκζητήσης μεταφέρουν την αμεσότητα του προφορικού λόγου και μαζί το θάμβος της νεαρής γυναίκας από τα όσα είδε. Ακόμα, η εκφορά των χριστιανικών στερεοτύπων, με τον τρόπο της Περπέτουας, αλλά και η καθημερινότητα του ονείρου της, όπως αυτή εκφράζεται στις λεπτομέρειες, εγγυώνται τη γνησιότητα του λόγου στα ανεξάρτητα επίπεδα της ενόρασης και της διήγησης. Η κλίμακα ως σύμβολο ηθικής προόδου, το φιδι-διάβολος, ο ποιμένας-Χριστός (ο οποίος όμως είναι ασπρομάλλης, όπως ο πατέρας της) και οι μακάριες μορφές των δικαίων, είναι όλα μνημιαστικά από τη χριστιανική κατ'ήχηση. Το τυρί -αντί για γάλα- που αρμείει ο ποιμένας, η γλυκιά γεύση του πραγματικού φαγομίσιου που μασουλάει ευπνώντας η Περπέτουα και ο θόρυβος που την μεταφέρει στην πραγματικότητα της φυλακής, και που στο όνειρο μεταφράζεται στο βουερό κλωσισμά της από τις χιλιάδες των φωτεινών κατοίκων του παραδείσου, είναι οι άμεσοι συνδυασμοί των δύο κόσμων στους οποίους ανήκει η Περπέτουα. Για την ίδια, το όραμά της είναι τόσο διαφανές που δεν χρειάζεται καν να το ερμηνεύσει. Το διηγείται στον αδελφό που της το έχει παραγγείλει και έννοησamen ότι δύοι παθειν.

Τα όνειρα για τον Δεινοκράτη

«Και λίγες μέρες αργότερα, καθώς προσευχόμασταν όλοι μαζί, ξαφνικά άφησα μια κραυγή

μέσα στην προσευχή μου και ονόμασα τον Δεινοκράτη. Κι έμεινα κατάπληκτο γιατί ποτέ ως τότε δεν τον είχα σκεφθεί. Και πόνεσα όταν αναθυμήθηκα το τέλος του. Αμέσως όμως συναισθάνθηκα πως ήμουν άξια να ζητήσω χάρη για κείνον, και άρχισα να προσεύχομαι στον Κύριο θεομά και με στεναγμούς. Και ευθύς την ίδια εκείνη νύχτα μου φανερώθηκε το ακούλουθο: βλέπω τον Δεινοκράτη να βγαίνει από έναν τόπο σκοτεινό, όπου βρισκονταν κι άλλοι πολλοί που φέλονταν και διαμούσαν. Το ρούχο του ήταν βρόμικο, το χρώμα του γλομό και το πρόσωπό του έφερε την πληγή που είχε όταν ακόμα ζούσε. Ο Δεινοκράτης (ο οποίος ήταν ο κατά σώμα αδελφός μου) είχε πεθίνει στα εκατά του χρόνια από γάγγραινα που είχε κάνει το πρόσωπό του να σαπίσει, έτσι ώστε ο θάνατός του να είναι για όλους αντικείμενο αποστροφής.

Ανάμεσα σε κείνον και σεμένα έβλεπα ένα μεγάλο κενό, τέτοιο που να μην είναι δυνατόν να πλησιάσουμε ο ένας τον άλλο. Κι εκεί που βρισκόταν ο αδελφός μου υπήρχε μια κολυμπήθρα γεμάτη νερό, το χείλος της όμως ήταν ψηλότερα από το μπύ του παιδιού¹¹. Ο Δεινοκράτης, που επιθυμούσε να πει από αυτήν, τεντωνόταν να εγώ υπέφερα γιατί, ενώ η κολυμπήθρα ήταν γεμάτη νερό, το παιδί δεν μπορούσε να πει, αφού το χείλος της ήταν τόσο ψηλό. Και ξύπνησα και κατάλαβα ότι ο αδελφός μου υποφέρει. Είχα όμως την πεποίθηση ότι θα μπορούσα να τον βοηθήσω τις αμέσως επόμενες μέρες, όταν μας μετέφεραν στην άλλη φυλακή -του χιλιάρχου-, που βρισκόταν κοντά στο πεδίο όπου θα θηριομαχοούσαμε, γιατί τα γιορτάζονταν τα γενέθλια του καίσαρος¹². Κι άρχισα να προσεύχομαι μέρα και νύχτα με στεναγμούς και με θέμνη ζητώντας να μου διορθηί ο αδελφός μου (κεφ. 7)

«Και ευθύς, τη βραδιά που περάσαμε στα βασιανιστήρια, μου φανερώθηκε τοίτο: βλέπω τον Δεινοκράτη στον τόπο όπου τον είχα βει, καθαρό, καλοντυμένο και χαρούμενο. Κι εκεί που ήταν η πληγή βλέπω μια ουλή. Και το χείλος της κολυμπήθρας είχε κατέβει ως τον

αφελού του» κι από μέσα της έτρεχε ασταμάτητα το νερό. Και πάνω στο περιτόμιο ήταν μια γεμάτη χρυσή νακιά. Και λίσσασε ο Δεινοκράτης να άρχισε να πέσει από αυτήν και [το νερό] δεν ακούσαν. Κι αφού χόρασε, άρχισε να παίζει χαρούμενα, όπως κάνουν τα παιδιά. Και έβρισπα. Και σνειδητοποίηση ότι είχε μετατεθεί από την Κόλαση». (κφ. 8)

Τα δυο όνειρα για το νεκρό αδελφό είναι όνειρα μετεπίσης. Με πλήρη επίγνωση της εσωτερικής της δύναμης, που τη μεταθέτει από τη φυσική στη μεταφυσική σφαίρα, η Περίπετοια ζητά να επέμβει στην κοσμική τάξη και να ανατρέψει τα τετελεσμένα. Η νεαρή γυναίκα ζει σε μια κοινωνία που επιτρέπει αυτή την υπέρβαση. Για να καταλάβουμε όμως τόσο τα όνειρα όσο και την απήχησή τους στο άμεσο περιβάλλον της –τοπικό και χρονικό– εμείς που δεν ζούμε στον 3ο αιώνα, σφειλουμε να ταξιδεύουμε στον κόσμο της Περίπετοιας, δηλαδή να γίνουμε ανθρωπολόγοι μέσα στο χρόνο, αφού πρώτα αφήσουμε στο κατάφυτο της ρωμαϊκής οικουμένης τις πολλαπλές αποσκευές με τις οποίες μας έχει φορτώσει η δική μας πνευματικά και ψυχικά βεβρωμένη εποχή. Η αυθαίρετη εφαρμογή ψυχολογικών μοντέλων στα όνειρα ξένων κοινωνιών είναι ένα από τα πολλά ολισθήματα του 20ού αιώνα, καρπός, όπως τα περισσότερα, της πνευματικής οίησης που κληροδότησε στο δυτικό άνθρωπο ο αιώνας του Διαφωτισμού. Αυτό που χρειάζεται, για να μπορέσουμε να ακούσουμε την Περίπετοια να διηγείται τα οράματά της, είναι ταπεινότητα, κοινός νους και, φυσικά, γνώση της ονειρολογίας και ονειροκριτικής φιλοσοφίας του κόσμου της.

Στην παράδοση που κληρονόμησε η Περίπετοια, το όνειρο είναι ένα κοινώς αποδεκτό μέσο επικοινωνίας με το υπερφυσικό, αλλά και ένα μέσο αποκάλυψης του μέλλοντος. Αυτό δεν είναι όμως για όλα τα όνειρα. Ονειροκρίτες και πνευματικοί υπογραμμίζουν τη θεμελιώδη διαφορά ανάμεσα στους ονειροτικούς και στα *επίπνια*: Ενώ τα πρώτα είναι σημαντικά των μελλόντων, τα δεύτερα δηλώνουν τα όντα, δηλαδή την πραγματική κατάσταση του υποκειμένου. Ο ορισμός αυτός, που σφειλουμε στον κατεξοχήν ονειροκρίτη της αρχαιότητας, τον Αρτεμίδωρο, επαναλαμβάνεται από τον Ιάμβλιχο (περίπου 245-περίπου 325 μ.Χ.), ο οποίος, στο έργο του *Περί των σιγυπτιών μυστηρίων*, συνοψίζει την πλατωνική αντίληψη περί προφητείας και τρόπων διάδοσής της. Ως αποκλήματα της φαντασίας και των σαρκικών ορέξεων του ονειρευόμενου, τα *επίπνια* είναι ένας καθρέφτης των φόβων και των επιθυμιών του – μια «ύπομνησις τών όντων»¹³. Αντίθετα, από τους *ονειρούς*, που προλέγουν το μέλλον, άλλοι κυριολεκτούν και άλλοι είναι αλληγορικοί, «οι δὲ ἄλλων ἄλλα σημαίνοντες»¹⁴.

Σε αυτή τη δεύτερη υποκατηγορία των αλληγορικών ονείρων ανήκουν τα οράματα της Περίπετοιας. Είναι προϊόντα προφητικής ενόρασης, ένθερμης προσευχής και άσκησης, παντελώς ελεύθερα από τη φλυαρία, τη διδασκαλία και τα ευσεβή στερεότυπα σύγχρονων χριστιανικών μαρτυρίων, όπως επίσης και από την παθολογική περιαιτολογία που χαρακτηρίζει τις νυ-

χτερινές «συνεντεύξεις» ενός άλλου διάσημου σύγχρονου της –του Άλιου Αρτεμίδου– με τον Ασκληπιό. *Οι καθάρεις εικόνες των ονείρων της Περίπετοιας ζωντανεύουν για μας λεπτομερείες της παιδείας και της πείρας της*. Έτσι, η εικόνα της κόλασης και του νεκρού, τον οποίο βασανίζει το μαρτύριο της δίψας, σφειλουμε περισσότερα στις λογοτεχνικές μνημές της Περίπετοιας από την ανάγνωση του Βιργιλίου παρά στην Κόλαση της χριστιανικής κατήχησης. Και η ουλή η οποία αντικαθιστά τη χιούσινα πηλητή στο πρόσωπο του Δεινοκράτη είναι κοινό σύμβολο που, στον ονειροκριτικό κώδικα των ανθρώπων της εποχής, σημαίνει την απαλλοτρία από κάθε έγνοια: με τα λόγια του Αρτεμίδωρου «ουλή δὲ πάσης φροντίδος συμπέρασμα σημαίνει»¹⁵.

Το όνειρο ως διάυλος σωτηρίας

Σε πάθος και σε ένταση τα οράματα της Περίπετοιας μπορούν να συγκριθούν με εκείνα ενός άλλου Αφρικανού, πρεσβύτερου της κατά μερικές δεκαετίες, δώλωσσου όπως και εκείνη, προικισμένου επίσης με το δώρο του λόγου. Είναι ο Απουλήιος, που όμως ντύνει με έντεχνο ένδυμα την εμπειρία της αποκάλυψης και θρησκευτικής μεταστροφής. Ο προνομιούχος νέος, που έχει εξαντλήσει τους καρπούς της «γλυκιάς ζωής», βλέπει, σε μια στιγμή μυστικής διαύγειας, ότι η περιέργεια –πνευματική και ερωτική– τον έχει μετατρέψει σε ζώο. Για να αποδώσει τη συγκλονιστική αυτή σνειδητοποίηση παίρνει μια δημοφιλή ιστορία –αυτή της μεταμόρφωσης του Λούκιου σε γάιδαρο– και τη χρησιμοποιεί ως αλληγορία της προσωπικής του μοίρας πάνω στη γη.

Ένας νέος από κοινή οικογένεια, ο οποίος ταξιδεύει στην Ελλάδα για δουλειές (ο ίδιος ο Απουλήιος είχε σπουδάσει φιλοσοφία στην Αθήνα), αποφασίζει κάποια στιγμή να δοκιμάσει τον απαγορευμένο καρπό των μαγικών πρακτικών που τον μεταμορφώνουν σε γάιδαρο. Για να αν ανέλθει στην ανθρώπινη μορφή του είναι ανάγκη να μασουλήσει ένα τριαντάφυλλο, αλλά, καθώς μπαίνει ο χριμώνας, σ' έναν κήπο όπου τα λουλούδια και τα δέντρα ανθίζουν και καρποφορούν φυσιολογικά, ο Λούκιος σφειλνει να περιμένει τον ερχομό της ανοξείας. Οι περιπέτειες και οι ταλαιπωρίες στις οποίες υπόκειται όταν, ως υποζύγιο κάθε λογής κυριών –και επιβήτορων αντίστοιχων κυριών– διατρέχει ολόκληρη την Ελλάδα, μπορούν να διαβαστούν σε πολλά επίπεδα. Το μπιτσιτόρημα είναι χρωματιστό πληροφοριών για την κοινωνική ιστορία της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας ή ακόμα και για την ιστορία των νοστροπιών, κυρίως όμως είναι μια θρησκευτική αλληγορία.

Από το επίπεδο του ζώου, στο οποίο τον καθοδικάζει το σώμα και ο σαρκικός του νους, ο άνθρωπος αρχίζει να αναζητά το ρόδο που θα του προσοριώσει η γνώση του θείου. Οι δοκιμασίες από τις οποίες περνάει ο Λούκιος, ακούσινα αλλά ενσυνείδητα, είναι τα στάδια μιας αργής ψυχολογικής ωρίμανσης, που θα καταλήξει στην αποκάλυψη. Όταν έρχεται η ώρα της έσχαστης ταπεινώσης στο αμφιθέατρο της Κορίνθου, ο Λούκιος βρίσκει τον τρόπο να δραπετεύσει: τρέχοντας μ' όλη του τη δύναμη

φτάνει, καθώς πέφτει το σούρουπο, σε μια έρμη αμμουδιά στις Κεγχρές κι αποκαμωμένος πέφτει και κοιμάται. Λίγες ώρες αργότερα τον ξυπνάει η πανέθλητος, που ανατέλλει μέσ' από τη θάλασσα. Γέμτος χαρά σηκώνεται και λούζεται, βουτώντας επτά φορές το κεφάλι του στο νερό, και, με το πρόσωπο πλημμυρισμένο από δάκρυα, απευθύνει την προσευχή του στη θεία δύναμη την οποία νιώθει παρούσα: «Θεά, όποια και να 'σαι, Ελευσίνια Δήμητρα ή Πάφια Αφροδίτη, Εφέσια Αρτέμι, τρομερή Περσεφόνη ή Εκάτη, Παντοδύναμη μάνα, σώσε με. Ξανακάνε με άνθρωπο ή σκότωσέ με!». Αποκαμωμένος από τη συγκίνηση ο Λούκιος ξανακοιμάται. Και μεσ' από τη θάλασσα αναδύεται μια θεία κατάφωτη μορφή: η βοστρυχένια κόμη της στεφάνωναν Λουλουΐδια, που συγκρατούσε ένας δικσος φωτός, πλαισιωμένος από δύο φιδιά και από στάχια. Η λιγνι εσθής της ήτανε πότε λευκή σαν το ημερήσιο φως, πότε κροκάτη-σαν τα κρύνα και πότε κόκκινη στη τη φωτιά. Ο ολόμαυρος μανδύας της ήτανε σπαρμένος με αστέρια κι ανάμεσα τους το φεγγάρι έβγαζε φωτιές. Με το δεξί έσειε το μπροντίντο σείστορ' στο αριστερό κρατούσε ένα λυχνάρι, σαν βαρκούλα, που για φυτίλι είχε ένα φίδι. Τα σανδάλια της ήτανε από φοινικόδεντρο κι όλο το κορμί της ανέδιδε τα εξωτικά μυρωδικά της Ευδαίμονος Αραβίας. Και του μίληρε: «Ήρθα γιατί σε συμπόνεσα. Αποδώξε τα δάκρυα και τη θλίψη. Η μέρα της σωτηρίας έχει ανατέλει»¹⁰.

Την ψυχική μετατροφή του Λούκιου-Απουλίου ακολούθησε η ανάκτηση της ανθρώπινης μορφής. Κι ο θεός που του εμφανίστηκε στο όνειρο με τη μορφή της Ίσιδος έγινε ο μοναδικός στόχος των σκέψεων, οδηγός των πράξεων και, το σημαντικότερο, εγγυητής της σωτηρίας της ψυχής του.

Για τους αναγνωστές του μυθιστορήματος του Απουλίου, όπως και για τους ακροατές των οραμάτων της Περγέτουσας, η «θείσθητα» των ονείρων τους ήτανε δεδομένη και η ερμηνεία τους αναμφισβήτητη. Ομόλογοι τους στην κοινωνία που τους ανάβρεψε είναι οι εμπνευσμένοι προφήτες του Απόλλωνα και οι θεουργοί των χαλδαϊκών λογίων*, με τη μόνη διαφορά ότι, όσο αυθόρμητη και να ήτανε η δική τους αποκάλυψη, λεκτικά και θεολογικά αυτή εντάσσεται σε μια παράδοση και αρθρώνεται σύμφωνα με ειδολογικές συμβάσεις. Ο Απουλίους, παρόλη τη λογιστική του, χαράζει ένα δικό του μονοπάτι σε περιοχές έτσι και μερικά εξερευνημένη αλλά η μαρτυρία της Περγέτουσας είναι απόλυτα πρωτότυπη: *μια προφητική κραυγή στην καθομιλουμένη, χωρίς την παρακρίση εκθήρηση ή έστω συνείσθηση της αξίας της*.

Και έγενήθη άρνην

«Κι έφτασε η μέρα της παράστασης, και εισέρχεται ο πατέρας μου βαρμένος από την αγονία, κι άρχισε να μαδάει τα γένια του, να κυλιέται χέλω και, περμένος μερομήντα, να κατηγορεί τον εαυτό του, κακολογώντας τα χρόνια του να εκστομίζοντας λόγια που θάφταναν για να σείσουν ολόκληρη την πόση. Εγώ πενθούσα για τον ταλαίπωρο γέροντα.» (κεφ. 9)

Η Περγέτουσα «θάβει» τον αγαπημένο της πατέρα, πνεθεί για το χαμό του, και ελευθερωμένη από κάθε συναισθηματικό δεσμό ως κόρη και μητέρα, βγαίνει στη μάχη με το κακό, που για επαθλο έχει τον νυμφίο.

Όπως πολλές γυναίκες της τάξης της, η Περγέτουσα έχει την ψυχολογία που μας είναι οικεία από τους ήρωες των μεσαιωνικών θρύλων, τόσο στον ισλαμικό όσο και στο δυτικό κόσμο. Ο στόχος της είναι αμετακίνητος, και αν για την επίτευξή του οι εγκόσμιοι συμβάσεις απαιτούν ανδροική διάπλαση, αυτό είναι λεπτομέρεια που μπορεί εύκολα να παρακαμφθεί¹⁷.

«Μια μέρα πριν από τις θρημομαχίες βλέπω αυτό το όραμα: ο Πομπόσιος, ο διάκονος, ήρθε στην πόρτα της φουένης κι κήπησε δυνατά. Βγήκα και του άνοιξα. Φορούσε λευκή εσθήτη και πολύχρωμα παπούτσια. Και μου λέει: 'σε περιμένω, έλα'. Και μου κράτησε τα χέρια και πορευτήκαμε μεσ' από τόπους τραχείς και δύσβατους. Και μόλις φτάσαμε στο αμφιθέατρο και με εισήγαγε στο μέσον, μου λέει: 'μη φοβήθηκες τίμια εδώ, μαζί σου ου μπάσχω', κι έφυγε. Μπροστά μου στήλωσαν ούλι λιάδ, που περιέμενε το θέαμα με ανανομησσία. Εγώ, που ήξερα ότι είχα καταδικαστεί σε θρημομαχία, απορούσα γιατί δεν με είχαν ανα στα θηρία. Και ήρθε εναντίον μου ένας Αγγίπιος με αιτίαια μορφή μαζί με τους βοηθούς του, για να μονομαχήσει μαζί μου»¹⁸. Και έρχεται προς εμένα ένας οραϊσάτος νέος, που άσπρασε από ομορφιά, και μαζί του άλλοι δύο οραϊοί νέοι, για να με υπηρετήσουν και να με φροντίσουν. Και ξεπνέθηκα: και γίνθηκα άντρας. Κι άρχισαν οι βοηθοί μου να με αλείβουν με λάδι, όπως σνηθήεται στους αγώνες. Και βλέπω απέναντί μου εκείνον τον Αγγίπιο να κυλιέται μέσα στη σκόνη. Βγήκε επίσης ένας άντρας υπερφυσικού μεγέθους, που το μπόι του ξεπερνούσε την κορφή του αμφιθεάτρου, ζωμένος εσθήτη με πορφύρα, που δεν έπεφτε μόνο από τους δύο ώμους, αλλά και ανάμεσα στο στήθος: φορούσε επίσης υποδήματα χρυσοκένθητα και ασπυμοκένθητα, και βαστούσε ένα ραβδί σαν βαρβαρικής ή πρόεδρος των μονομαχών¹⁹: κι ακόμια, χλωρούς κλάδους με χρυσά μπλά²⁰. Κι αφού ζήτησε να γίνει οιασπή, είπε: 'Τούτος ο Αγγίπιος, αν νικήσει τοιήθω, θα την σκοτώσει με ξίφος: αν όμως τον νικήσει εκείνη, θα λάβει τοιό το κλάδι'. Και αποσύρθηκα.

Πλησιάζαμε ο ένας τον άλλο κι αρχίκαμε την πάλη. Εκείνος ήθελε να μου αρπάξει τα πόδια, εγώ όμως τον κλωτούσα κατά πρόσωπο. Και να, σπρώθηκα στον αέρα και άρχισα να τον κινούσα σαν να μην παύοινα στη γη. Βλέποντας όμως πως δεν τον είχα αλώμη τραυματίσει, έπλεξα τα χέρια μου και, πινόντας τον από το κεφάλι, τον έριξα με το πρόσωπο καταγής και πάτησα πάνω στο κεφάλι του. Και όλος ο κόσμος άρχισε να βοά και οι βοηθοί μου πανηγύριζαν. Προχώρησα ως το βραβείο και πήρα τον κλάδο²¹. Με έκαρλω και είπε: 'Έπληρη σε όνειρα, θυγατέρα'. Και ενθής άρχισα να πορεύομαι μετά δόξης προς τη λεγόμενη Πύλη της Ζωής²². Και ζήτησα. Και ενόησα ότι η μάχη δεν θα δοθεί εναντίον θηριών αλλά με το διάβολο. Και κατάλαβα ότι θα τον νικήσω.

Αλλά τα γεγονότα ως την παραμονή των αγίων. Τα όσα θα συμβούν στο αμφιθέατρο ως τα γεγονότα όπως θέλει... (κεφ. 10)

Τα όσα συνέβησαν στο αμφιθέατρο τα κατέγραψε ο αφηγητής, ο οποίος - όπως έχει ήδη αναφερθεί - ενδέχεται να είναι ο Τερτυλλιανός. Η περιγραφή του είναι σύμφωνη με τις συμφωνίες του είδους. Η αποτύπωση όμως των φάσεων του μαρτυρίου της Περπετούας στην αρένα και στα παρακινήτα - η θρηνομαχία, η έκταση (που αποδίδεται ως λήθαργος) και οι λεπτομέρειες του τελικού σταδίου της «σφαγής» από τον άπειρο μονομάχο που έχει επιλεγεί για να την αποτελειώσει - αποτελούν οργανική ενότητα με τη μαρτυρία της φυλακής, έχουν την ένταση και την ευκρίνεια του ονειρικού βιώματος της Περπετούας.

Σημειώσεις

1. Έν πολέμει θουβουβιανών τη μικροτέρα. Η θεωρούσ' απαντά μόνο στο ελληνικό κείμενο (κεφ. 2). Ο παραλληλισμός σε ελληνικά κείμενα κατά την έκδοση Beek (βλ. Βιβλιογραφία) Η μεταφορά είναι εκείνη της ελληνικής έκδοσης (βλ. Βιβλιογραφία) στο αμφοιθέατρο (από Αθανασιάδη).
2. Το κείμενο, που μας έχει παραδοθεί στο Ελληνικό και στα Λατινικά, περιλαμβάνει τρεις ανεξάρτητες μαρτυρίες, οι οποίες ανταποκρίνονται στα στάδια της γραφής. Σύμφωνα με την ανάλυση του Louis Robert ("Une vision de Perpetua martyre à Carthage en 203", *CRAI* 1982, σσ. 228-276), η γνωστότερη Περπετούα είχε συνταξίσει στα Ελληνικά στη φυλακή ένα χρονικό γεγονότων και οραμάτων, το οποίο μετά το πάθος της ερέδωσε ένας οπισθητής μάρτυρας, που ενδέχεται να είναι ο Τερτυλλιανός. Στο παραλόγιο της φυλακής της νεαρής νεύσεως (κεφ. 3-10), ο επιμνηστικός του ορατικού προσέχει ένα εσπευσμένο κείμενο (κεφ. 1-2), το δικό του μαρτύριο για το αμφιθέατρο στο αμφιθέατρο (κεφ. 14-21) και, τέλος, το κείμενο ενός άλλου μάρτυρα - του διακόνου Σαυρού (κεφ. 11-13), τον οποίον οπισθητής η Περπετούα στο πρώτο της οραματό. Τα νέα κείμενα ήταν στα Λατινικά. Σε ένα μεταγενέστερο στάδιο, κάποιος που δεν είναι απαραίτητο να ταυτίσουμε με τον επιμνηστικό της έκδοσης μεταγλώττισε το παραλόγιο της Περπετούας, ενώ παράλληλα, η λέξη αφηγητής, ο προσθητής μεταφράστηκε στα Ελληνικά. Έτσι σήμερα έχουμε δύο πλήρεις σειρές της μαρτυρικής σύνθεσης στις λογικές γλώσσες της ρωμαϊκής Αφρικής.
3. Πάλι αφηγητής, ίσως τον τέταρτο αιώνα, το λατινικό κείμενο χρησιμοποιεί σε κάποιον ευσεβή μαρτυρολόγο για τη σύνθεση Πρακτικών. Τα πρώτα αυτά Πρακτικά, που προφανώς εσπευσμένα μεταβλήθησαν το μαρτύριο στη βουλή του Βαλεριανού και του Γαλλίνου (255-257) - δηλαδή σε εποχή μετά τον δίκαιο, όταν η μαρτυρία των χρηστών διωγμών είχε ριζικά αλλάξει - οπισθητικός μαρτυρολόγος ούν το δίκαιο των μαρτύρων με τον εκπρόσωπο της ρωμαϊκής αρχής, ενώ επιμνηστικός στο κείμενο της Περπετούας, αρχιλόγος ή ως το επόμενο μας κινούσε την αποδοχή. Η σύνταξη των ημερολογίων Πρακτικών πρέπει να αποσκοπούσε κατά κύριο λόγο στο λεξιλογικό χρήση.
4. Για την ερμηνεία αυτή στην Αρχαία (βλ. J. Carcopina, *Aspects mystiques de la Rome païenne*, Παρίσι 1942, σσ. 207-314. Με κλίση υπερβλή, που όμως αποδίδει την ουσία των πραγμάτων, παραπομπή ο Carcopina ότι το Ελληνικό ήταν στην Ύστερη Αρχαιότητα "le langage obligé de la révélation" (σ. 265).
5. Η οριστική απόφαση πήρε ο κληρικός οπισθητικός Αρκαδικός με μυστικιστικές τοπίες από αυτή την εποχή είναι ο διάλογος Απολλύριος (γεννήθηκε περί το 125 μ.Χ.). Είναι ενδεικτικό όμως της στάσης που μάου άνθρωποι απέναντι στην ελληνική παιδεία ότι ο Λυσιμάχος, που ακολούθησε τον νεώτερο του 4ου αιώνα, καταβλήσει κά-θε βουλή προσπάθεια για να περάσει ότι το Ελληνικό του (που είναι μάλλον είναι κεί).
6. Η μόνη πηγή που αναφέρεται το δικαίο είναι η όχι και τόσο αξιόπιστη *Historia Augusta* (Seneca 17). Η ελλείψη όμως παράλληλων μαρτυριών δεν συνιστά απαραίτητο λόγο απορίας της ισοτιμίας του δικαίου. Τη. Ευαγγελία, *Εκκλ. Ιστ.* 6.1.1: ως δε και Σεντούριος διώκεται κατά της εκκλησίας (κεφ. 1).
7. Ο εκπρόσωπος της ρωμαϊκής αρχής, κάποιος Ιουδαίος, ο οποίος προφανώς γεννήθηκε την οικογένεια, προσέπει την ύστατη στιγμή να ουσία την «επιμνηστικό» κόρη και, προτού βεβαί το τελεστικό έρωμα «χρηστική» είν, την εκπαιδεύει «πρόσφου» τα όπλα, αλλά του περνούσε ούς, ληφθούν το μαρτύριό του και ύστερα» (κεφ. 6).
8. Απορροή στην θεολογική σύλληψη των χρηστών: κάποιος (στην περίπτωση αυτή) στρατηγός υπέβαλε επίμονα έναν άλλομο να επιστή κατηγορία.
9. Στο φηλολόγιο επιχειρημάτων των ημερολογίων μου για το κρημνίζομα του ελληνικού κειμένου έναντι του λατινικού, έχω να προσέξω ότι η σπάνια χρήση της λέξης «μαρτυρία» (=βιβλίο), την οποία προφανώς αποδοκίμασε ο μεταφραστής, στο λατινικό κείμενο βρίσκου-με κάπως αντιστόχα το ρήμα *commendabam* (επιμνησίζουμι) και, για να δικαιολογήσω την έννοια του ρήματος, ο μεταφραστής αναγράφει να ερμηνεία τη φράση «αίολοις pro eo» στην αρχή της πρότασης.

9. Το πρόβλημα της στάσης που όφειλαν να τηρήσουν οι κληρικοί στη διάρκεια ενός διωγμού ήταν περίπλοκο. Η κοινή απόφαση ήταν ότι όσων και να θυσιάζουν με το παλιό τους, ενώ με υποχρήστη οπιμνηστική των ημερολογίων συμμορούσε υπέρ της συμπαρά, δεν έπρεπε να μη μείνει ακαθάρτη η Εκκλησία. Στην Αρχαία εδάδα το δίλημμα αυτό οδήγησε σε πακέτες εθικές, και βρίσκεται στην ρίζα της αρετής του Δονατισμού, ο οποίος, στη διάρκεια του 4ου αιώνα, αναπόσπαστη την επαρχία. Βλ. σχετικά: W. H. C. Fried, *The Donatist Church: a movement of protest in Roman North Africa*, Oxford 1971.
10. Η χαρακτηριστική αυτή λεπτομέρεια της ονειρικής πραγματικότητας, με τις ελλειπτικές, πρωτοεθικές ή παρόλες ερμηνείες, αντιγράφει για το αυθόρμητο της γραφής.
11. Ακόμα μια ένδειξη υπέρ της γραφής του ημερολογίου στα Ελληνικά προέρχει η λέξη «κλήση» που χρησιμοποιείται η Περπετούα. Η λέξη, που σημαίνει «βάθος» ή «μεγαλόμο άερο ποταμού», δεν είναι ο ορθός όρος για την περιγραφή του δικτύου της κομμητή-θους, αλλά είναι πλήρως κατανοητή. Ο μεταφραστής, όπως θα περι-μεινε κανείς, έχει υποκαταστήσει τον αρχαίο λατινικό όρο «παρά».
12. Διότι μετά το πάθος του οραμένου Σαυρού τα βιβλία ήταν οι κάποιες Καρταίνες και Γενας. Προς τμή του τελεστικού οραματό-ν και το θέαμα.
13. Απομνηστικός 1.
14. ο.π., 1.2
15. ο.π., 3.40.
16. Για δύο προηγούμενα (βλ. χρυσό Γάδορο ή Μεταφραστής, 11.25-17. Κατά τον Αρτεμίδωρο (σ.π. 1.50), «ει δε γυνή εις άνδρος μεταβή-λοι άναμνών μόνω γαμμήσεται και άποιο ύδατα πρηνήτα έθρονον», άνδρα δε έθρονος και νή άνδρα διατελέσει. Η προσηκί-τή ταύνησής των ονείρων της υλακής φύλου σε υποκατάσταση, ανάλογα με την κατάσταση της αποκαλύπτου, σημαίνει ότι παρόμοια όραμα έπαινε κείνα και δεν εδωκαίμην άποιο σταθμάς κάποιος άφελ-ής διαπραχής.
18. Για την Αρχαϊκή Περπετούα ο διάβολος είναι ο γέλιτος.
19. Η Περπετούα περιγράφει ποτά και με κάθε λεπτομέρεια την πα-ροουσίαση ενδυμασία του αγνωστού ή των μονάμων ελληνικών αγίων για λογιεστική και επιγραφική παραβίασά από την καθ' ύλην Αρχαία (βλ. Beek, ο.π. σ.π. 1, σσ. 258-261).
20. Γαλουθήμην με τους μύθους και με το λόγο της αρχαιότητας, η Περπετούα φέρει στη νύχτα πίσω ένα υπονοούμενο γεμάτο παθο-νομικές εκκλήσεις: ο αγνωστέος Χριστός της προσέειρε ως έπαυλο για τη νύχτα κατά του διαβόλου, τα χρυσά μίλη των Εσσημαίων.
21. Σύμφωνα με την παλαιά σφραγισμένη του Louis Robert, το όραμα της Περπετούας αναφέρεται στο λατινικό της τη διδο-κασία των νεοειδωμένων οικουμένων αγίων της Καρχηδόνας, των οποίους είχε προφανώς παρακολουθήσει η Περπετούα. Θα ποσούδα ότι είναι πιθανόν να είχε διαβάσει το ήδη διάστημα στη γενιά της Περπετούα τον Αποστόλου Μεταφραστής, συνδεδεμένος στο υπονοούμενο της τινς εντυπωσιακής στήλης του αμφιθέατρο, που προηγουίτα της αποκαλύπτει της Ισίδος (10.29 κ.ε.), με την προσηκί-νη εντύπωση που είχε αποκομίσει από τους οικουμένους αγίους.
22. Στο αμφιθέατρο η ζωνή (ήδη ήταν εκείνη από την οποία απο-χρηστούσαν οι κληρικοί και οι μοναχικοί στήσις οποιους είχαν σταθί-σει (βλ.).

* Τα χαλδαϊκά λόγια (βλ. ο χρηστών των Χαλδαίων) είναι κοινόμοι αποκαλύπτει σε ορισμό εσπεύσει, η οποία «οψήσει» με 20 μ.Χ. σε στον Ιουλιανό της Βιθυνίας, πένταξ της Ανάστα της Ζυρίξ. Καθολογισμένο από μια σειρά ερμηνευτών και σχολιαστών, το κεί-μενο, που μας έχει παραδοθεί σε απομνηστικό μορφή, υπέρθε το κτελέστην έρω βιβλίον των Νεοπλατωνικών. Στο Βυζάντιο, η Σύλλογη των Χρυσών σχολιάστικα από τον Ψελάο και τον Πλήθωνα.

Βιβλιογραφία

- Αθανασιάδης Π., Το μισολόγιο της Αρχαίας Περπετούας, εκδ. Κατάρτι, Αθή-να 1989
- Beek, C.I.M.J. van, *Passio sanctarum Perpetuae et Felicitas*, Nijmegen 1936.
- Fried, W.H.C., *Martyrdom and Persecution in the Early Church*, Oxford 1965.
- Jung, C.G., *Acta: Untersuchungen an Symbolisierungen*, Zürich 1951, σσ. 389-468 (Frantz, M. L. von, "Die Passio Perpetuae: Versuch einer psychologischen Deutung").
- Musillo, H., *The Acts of the Christian Martyrs*, Oxford 1972.
- Robert, L., "Une vision de Perpetua martyre à Carthage en 203", *CRAI* 1982, σσ. 228-276.
- Shaw, B. D., "The Passion of Perpetua", *Past and Present* 139 (1983), σσ. 3-45.
- Ville, G., *La gladiatura en Occident*, Paris 1981.

Perpetua's Testimony

Poimnima Athanassiadi

On 7 March 203 AD, the 22-year-old Vibia Perpetua died facing the wild beasts in the arena at Carthage. What sets this young woman apart from other martyrs of the Christian faith is the testimony she has left of the visions, which led her to seek martyrdom. In prison, and while awaiting trial, Perpetua had a series of dreams which, revealed the future to her step by step, and trace for us the psychological stages of a journey from the human to the divine world. At the same time, through their intimate or mundane details, the dreams evoke the worldly condition renounced by Perpetua - the education, experiences, habits and emotional attachments of an upper-class provincial in Roman Africa.

Written in Greek of asperber simplicity, the prison diary is a precious document for the intellectual history of late antiquity. Analysed against the canon of Artemidoros' oneirocritical handbook, and compared with the writings of another North African visionary, Apuleius, Perpetua's dreams yield evidence on the common late-antique experience of religious conversion.

P.A.